

14 і ЦПК України, мають цивільно-правовий, а не процесуальний характер, хоча про ці умови йдеться у ЦПК.

Ураховуючи сказане вище, правило «закону суду» при розгляді цивільних справи за участю іноземних осіб слід закріпити в новому ЦПК в розділі, присвяченому міжнародному цивільному процесу. Зокрема, доцільно включити в нього спеціальну статтю такого змісту: «Порядок провадження у цивільних справах, в яких беруть участь іноземні громадяни, особи без громадянства та іноземні організації».

Порядок провадження цивільних справ, в яких беруть участь іноземні громадяни та іноземні організації, визначається цим кодексом, якщо інше не передбачено законами України або міжнародними договорами».

Список літератури:

1. Бюл. чехословацького права. 1985. №1/2. 2. Лунц Л.А. Курс международного частного права. Общая часть. М., 1973. 3. Лунц Л.А., Маришева Н.И. Курс международного частного права. Международный гражданский процесс. М., 1976.

В.В. Баранкова, канд. юрид. наук

РЕАЛІЗАЦІЯ ВИМОГ ЗАКОННОСТІ В НОТАРІАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Нотаріуси та інші посадові особи, які уповноважені законом вчиняти нотаріальні дії, діють в межах нотаріальної процесуальної форми, дотримання вимог якої забезпечує постановлення законних та обґрунтованих нотаріальних актів. В загальному розумінні зміст принципу законності в нотаріальній діяльності полягає в тому, що вчинення нотаріальних дій, віднесених законом до компетенції нотаріальних органів, може відбуватися тільки з додержанням вимог чинного законодавства України [1, с.5].

При цьому принцип законності при вчиненні нотаріальних дій потрібно розглядати у двох аспектах. По-перше, усі дії нотаріуса та інших посадових осіб мають підпорядковуватися відповідним законодавчим актам, оскільки будь-яке порушення правових норм, що визначають порядок вчинення нотаріальних дій, може потягти за собою недійсність і нотаріального акту, і самої посвідчуваної нотаріусом угоди. Наприклад, якщо нотаріус посвідчує договір відчуження жилого будинку особою, яка перебуває в зареєстрованому шлюбі без перевірки наявності згоди іншого з подружжя, то такий договір має бути визнаний недійсним.

По-друге, в межах нотаріального процесу дотримуватися законів мають й інші суб'єкти – громадяни та юридичні особи, що звертаються щодо вчинення нотаріальних дій. У випадку порушення ними вимог законності до них застосовується особлива правова санкція – відмова у вчиненні певної нотаріальної дії.

Проявом принципу законності щодо діяльності нотаріальних органів є постановлення законного нотаріального акту. Законність нотаріального, як і будь-якого іншого правозастосовчого акту, завжди пов'язується з дотриманням при його постановленні матеріальних і процесуальних норм. Тому абсолютною правий був К.С. Юдельсон, коли зазначав, що принцип законності стосовно нотаріальної діяльності має елементи матеріально-правові та процесуальні [2, с.9, 10].

Матеріально-правовий прояв принципу законності полягає в тому, що нотаріус вчиняє нотаріальні дії, керуючись правовими нормами, що регулюють певні правовідносини. Тому крім нормативних актів, які безпосередньо стосуються питань організації та діяльності органів нотаріату, суттєве значення для них мають чисельні норми таких галузей права, як цивільне, сімейне, трудове та інші. Так, при вирішенні питання про видачу свідоцтва про право на спадщину застосовуються відповідні норми Цивільного кодексу. При вчиненні виконавчого напису про стягнення заборгованості з підстав, що впливають з трудових правовідносин, нотаріуси звертаються до Кодексу законів про працю. При посвідченні шлюбного контракту або видачі свідоцтва про право власності подружжя, застосовуються норми Кодексу про шлюб та сім'ю.

Процесуально-правовий прояв принципу законності полягає в тому, що порядок вчинення будь-якої нотаріальної дії точно врегульований законодавством. Аналіз правової природи Закону України від 2 вересня 1993 р. «Про нотаріат» (далі – Закон) свідчить про те, це – акт переважно процесуальний. Він регулює всю діяльність нотаріуса, який має керуватися як нормами, що містять загальні правила вчинення будь-яких нотаріальних дій, так і тими, що передбачають спеціальні правила для вчинення конкретної нотаріальної дії. Так, згідно з ст. 39 Закону порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами та посадовими особами виконавчих комітетів встановлюється цим Законом та іншими актами законодавства України.

Чітке врегулювання законом порядку здійснення нотаріальної діяльності має дуже велике значення: будь-який державний чи приватний нотаріус вчиняють нотаріальні дії за одними й тими ж правилами. Отже, дотримання вимог нотаріальних процесуальних норм поряд з нормами матеріальними – неодмінна умова постановлення законного нотаріального акту.

У цьому зв'язку не можна не зазначити, що діюче законодавство не є досить досконалим з цих питань. Так, закон містить дві статті, зміст яких практично дублюється. Відповідно до ст. 2 Закону правовою основою діяльності нотаріату є Конституція України, Закон «Про нотаріат», інші законодавчі акти України. Згідно з ст. 7 нотаріуси та інші посадові особи, які вчиняють нотаріальні дії, у своїй діяльності керуються законами України, постановами Верховної Ради України, указами і розпорядженнями Президента України, постановами і розпорядженнями Кабінету Міністрів України, а на території Республіки Крим, крім того, – законодавством Республіки Крим, наказами Міністра юстиції України, нормативними актами обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій. Нотаріуси у встановленому порядку в межах своєї компетенції вирішують питання, що випливають з норм міжнародного права, а також укладених Україною міжнародних угод.

Із змісту наведених норм з урахуванням положень ст. 39 випливає, що нотаріальний акт не може вважатися законним, якщо прийнятий з порушенням матеріальних чи процесуальних норм. Незаконність нотаріального акту тягне його недійсність та скасування вчиненої нотаріальної дії в судовому порядку. Але чинне законодавство не розкриває змісту незаконності нотаріального акту, але й не передбачає наслідків його незаконності,

тобто порушення матеріальних чи процесуальних норм при його постановленні.

Що стосується інших суб'єктів процесу, слід зазначити, що в кожному конкретному випадку нотаріус та інші посадові особи, які вчиняють нотаріальні дії, мають перевірити відповідність вимог заінтересованих осіб та представлених ними документів закону. Тут також існують правила загальні – однакові для вчинення всіх нотаріальних дій і правила спеціальні, що забезпечують дотримання законності при вчиненні конкретної нотаріальної дії.

У першому випадку мова йде про вимоги ст. 49 Закону, яка передбачає підстави для відмови у вчиненні нотаріальної дії. Там безпосередньо зазначається, що нотаріус або інша посадова особа, яка вчинює нотаріальні дії, відмовляє у вчиненні нотаріальної дії, якщо вчинення такої дії суперечить закону. Для вчинення нотаріальної дії не приймаються документи, що не відповідають вимогам законодавства або містять відомості, що принижують честь і гідність громадян. Відповідно до ст. 51 нотаріуси та інші посадові особи, виявивши при вчиненні нотаріальних дій порушення закону громадянами або окремими посадовими особами, повідомляють про це для вжиття необхідних заходів відповідні підприємства, установи, організації або прокуратуру.

У другому випадку слід звернутися до положень ст. 54 Закону, яка містить вказівку про те, що при посвідченні угод нотаріуси перевіряють, чи відповідає зміст посвідчуваної угоди вимогам закону і справжнім намірам сторін. Нема жодного сумніву, що в даному випадку здійснюється державна функція контролю за законністю. Однак останнім часом існування даної функції іноді заперечується з огляду на те, бо приватний нотаріус несе матеріальну відповідальність перед громадянином і не може здійснювати таку державну функцію [3, с.31]. Слід зауважити, ніякого протиріччя тут нема, що контроль за законністю посвідчуваних угод здійснюється нотаріусом саме в інтересах відповідних громадян або юридичних осіб з метою забезпечення належної реалізації їх суб'єктивних прав і уникнення спорів.

Проявом дії принципу законності слід вважати і дію ст.75, яка вказує, що вірність копії документа засвідчується за умови, що ці документи не суперечать законам, мають юридичне значення і засвідчення вірності їх копій не заборонено законом.

У межах принципу законності слід звернути увагу й на незалежність нотаріуса. Діюче законодавство не містить норми, яка б закріплювала положення про те, що нотаріус є незалежним при вчиненні нотаріальних дій. Разом з тим абсолютно очевидно, що при здійсненні нотаріальної діяльності нотаріус керується тільки законом і жодні вказівки для нього не є обов'язковими, якщо вони стосуються змісту нотаріальної дії і не відповідають закону. Питання про правомірність вчинення нотаріальної дії або про відмову в її вчиненні вирішує тільки сам нотаріус в межах законів, які підлягають застосуванню в даному випадку.

Заінтересовані особи можуть оскаржити дії нотаріуса до суду, рішення якого з набранням законної сили є обов'язковим. Саме тому незалеж-

ність тісно взаємопов'язана і взаємообумовлена з законністю в діяльності нотаріальних органів.

Список літератури:

1. Комаров В.В., Котенко В.Д. Нотаріат (нотаріальні дії): Конспекти лекцій. Х., 1992. 2. Юдельсон К.С. Принципы деятельности советского нотариата // Сов. юстиция. 1975. №3. 3. Безусов С. Частный нотариус – не должностное лицо// Рос. юстиция. 1997. №5.

В.М.Тесленко, канд.юрид. наук

ПРАВОСУДДЯ В ШВЕЦІЇ

Будуючи правову державу та вдосконалюючи чинне законодавство України, ми часто звертаємося за досвідом до інших, передових країн світу.

Навчаючись в Університеті середньої Швеції м.Остерзунд (Швеція), автор, на підставі даних Шведського Інституту детально розглянув, що собою представляє правосуддя в Швеції.

Як і в інших західноєвропейських країнах, судова система займає особливе положення. У Швеції відмінність між судами і адміністративними органами менша порівняно з більшістю європейських країн, незважаючи на наявність чіткого розмежування між судами і адміністративними установами.

Розмежування сфер юрисдикції між судовими і адміністративними органами певним чином, викладене в Акті про форму правління. Однак більш докладні приписи в цій сфері слід шукати в законодавчих актах, прийнятих риксдагом. Компетенція судів загальної юрисдикції охоплює сферу цивільного і кримінального права. В той же час суди першої інстанції, окрім своєї основної функції – розгляд цивільних та кримінальних справ, виконують також багато обов'язків адміністративного характеру, пов'язаних зі справами про передачу власності, землекористування, опіку, успадкування тощо. Адміністративні суди займаються рішеннями, прийнятими державними органами влади.

Слід відзначити, що судді, прокурори, старші чини поліції і адвокати проходять одну і ту ж програму при отриманні вищої юридичної освіти. Більш того, більшість випускників юридичних факультетів працюють протягом двох років в одному з судів першої інстанції, з метою набуття досвіду, перш ніж вони отримують призначення на посаду в державній службі або почнуть іншу кар'єру.

У Швеції існує триступенева ієрархія судів загальної юрисдикції: суди першої інстанції, або районні суди (*tingsrätt*), суди другої інстанції, або апеляційні суди (*hovrätt*) та Верховний суд (*Högsta domstolen*).

Суди першої інстанції. Існує до ста районних судів, які значно розрізняються за чисельністю суддів. У дрібних судах – тільки один або два судді з вищою юридичною освітою, тоді як у найбільшому суді першої інстанції – в Стокгольмі – працюють дуже багато суддів. В шведській судовій системі суди першої інстанції відіграють провідну роль. Розгляд всіх кримінальних і цивільних справ починається в суді першої інстанції, незалежно від складності скоєного кримінального злочину чи суми претензій у цивільних справах.